

Psl.	Konjice-Žiče	Vitanje	Lovrenc	Ribnica
ū	ūu/ōu	ūu/ōu	ū/ũ	ū/ũ
ā	ā (ā)	ā (ā)	ô (ā)	ô (ā)
ē	ī	ī	ē	iē
ē	ē (ēi)	ē	ē	iē
è	ī	ī	ē	
h, b	ē	ē (ī)	ē	iē
h, b	ē	ē (ī)	ē	iē
ò	ū	ū	ō	uô
ō	ō/ou	ou	ō	ō
ženà	iē	iē	e	e
məglà	iē	iē	ē	ē
nogà	uô	uô	ā	ā

V tej razpravi sem se dotaknil samo dolgih in sekundarnopoudarjenih vokalov. Vendar že na tej osnovi glede pohorskih govorov lahko trdim naslednje: Po severnih pohorskih pobočjih se govori koroščina (natančne meje na vzhodu še ne poznam, gotovo pa ne bo daleč od Ruš!), medtem ko južna pohorska stran govori pohorsko varianto osrednje štajersčine. Pri tej klasifikaciji me prav nič ne moti dejstvo, da tudi južna stran še razlikuje med refleksi za stalno dolgi in akutirani *ē*, saj iz lastnih raziskovanj vem, da je ta pojav poznan tudi vsej gornji savinjščini do Mozirja kot tudi okolici Celja pri Vojniku. Pojasnitve potrebno je razmerje med lovrenškimi in ribniškimi refleksi, ki jih v razpredelnici navajam od *ē* do *ò*. Ribnica govori tu diftonge tipa *iē* in *uô*, Lovrenc pa monoftonga *ē* in *ō*. Kljub občutni razliki med prvo in drugo skupino sta si genetično po mojem mnenju vendarle v najožjem sorodstvu. Njihovo skupno izhodišče sta bila *ē* in *ô*, ki sta tam prešla v *iē*, *uô*, tu pa po mladi zožitvi v *ē*, *ō*. Morda je v slednjem razvojnem gibu že čutiti vpliv sosednjih štajerskih govorov v okolici Maribora, saj vemo, da se tod tudi tip *ženà* govori *žēna*, čeprav preskok akcenta še ne more biti tako star.

IX

ZNAČILNOSTI KOJŠČANSKEGA GOVORA

Nedavno sem se nekaj dni mudil v Kojskem v Brdih, da bi ugotovil, kakšna je tam govorica. Ramovševi podatki o briških govorih so namreč precej skromni, pa še to, kar navaja, ne drži za vsa Brda, temveč le za Medano in najbližjo okolico. Išoč, na koga bi se obrnil za verodostojne dialektološke podatke, sem bil prijazno sprejet v hiši Gabrijela Kumarja,

čevljarja in kmeta po poklicu, ter postrežen z vsem, za kar sem se zanimal. Skoraj vse, kar bom o kojščanskem govoru na tem mestu navajal, sem torej nabral v tej gostoljubni hiši bodisi iz ust gospodarja Gabrijela, njegove žene in hčerke, bodisi od drugih ljudi, ki so na mojo željo, pa tudi slučajno prišli v hišo in odgovarjali na moja vprašanja. Moja dolžnost je, da se vsem, zlasti imenovanim trem za gostoljubje iskreno zahvalim.

Kojščanski govor — pri tem ne mislim samo na Kojško, temveč tudi na bližnje in bolj oddaljene vasi, kjer govore podobno kot v Kojškem (Snežatno, Hum, Gonjače, Vrhovlje, Bale, Šmartno, Vedrijan itd.) — je v več pogledih zanimiv. Po nekaterih pojavih je namreč zelo arhaičen, v drugih pa je šel razvoj celo bolj daleč kot v sosednjih govorih. Naslednja analiza nam bo to stanje jasno pokazala.

A. Dolgi vokalizem

1. Psl. \bar{e} reflektira v Kojškem kot $\bar{i}e$. Ta refleks ni specifično kojščanski, temveč leži Kojško sredi obširnega ozemlja s pojavom $\bar{e} > \bar{i}e$, ki sega od meja notranjščine in kraščine na Krasu in v Vipavski dolini, zavzema ves zahodni Kras in srednjo ter spodnjo Vipavsko dolino, vsa Brda, Soško dolino, zahodne rovtarske govore, vso Benečijo in velik del Slovenske Koroške, samo da se na Koroškem pojavi še razlika med refleksi za akutirani in stalno dolgi \bar{e} , medtem ko te razlike drugod ni. V ilustracijo navajam nekaj gradiva: *brîex, brîeskva, briemo, cîeyu, cîesta, čerîešna, dielo, drîeu, drîeta, drîeve, γnîezdo, χlieu, kliet, kliešč, kulieno, kustîex, u lesîex, liešnik, lieto, lietvo, mîex, mîesc, mlîet, pliema, rîepa, rîetka, siêne, siečt, smrîeka, slîep, snîex, srîeda, strîexa, strîey, sviêča, tiedan, trîepγ, urîexu, vîevarca, želîezo, žrîepc, žrîet* itd.

Od izposojenk z glasom $\bar{i}e$ sem zapisal samo besedo *belîeya*, vse druge kažejo drugačne vokalne kvalitete.

2. Psl. \bar{e} reflektira kot \bar{a} . Ta glas je sovpadel z etim. \bar{a} . Tudi ozemlje z $\bar{e} > \bar{a}$ je precej veliko, čeprav ne tako obširno kot ozemlje $\bar{i}e < \bar{e}$. O njem sem podrobneje poročal že v razpravi »Zanimiv problem iz solkanskega govora«. Po Brdih se $\bar{a} < \bar{e}$ govori povsod. Na severu sega ta refleks do meja tolminščine tako po hribovju kot ob Soči; na Banjšicah, v Kalu nad Kanalom in v Levpi pa se $\bar{a} < \bar{e}$ družijo z refleksom \bar{e} , $i\bar{e} < \bar{e}$. Refleks \bar{a} je tod omejen na končni $-\bar{e}$ (*noγā, sestra, kozā, kosā* itd.). V Levpi in na Kalu se govori $\bar{e} < \bar{e}$, na Banjšicah pa $i\bar{e} < \bar{e}$, ki ga imam za nadaljnjo razvojno stopnjo nekdanjega splošnega \bar{e} . To stopnjo je

treba imeti tudi za starejšo fazo sedanjega $\bar{a} < \bar{e}$: tu je šel razvoj v smeri širjenja, tam pa v smeri diftongiranja \bar{e} . Ozemlje z $\bar{a} < \bar{e}$ prehaja na jugovzhodu v dialektični prostor, kjer se za \bar{e} govori \bar{a}/\bar{a} , \bar{a} . Ta refleksi moramo izvajati iz nekdanjega a : $\gamma\bar{l}\bar{a}dem$, $\gamma\bar{l}\bar{a}du$, $j\bar{a}tar$, $nap\bar{a}ta$, $nar\bar{a}t$, $p\bar{a}st$, $p\bar{a}tk$, $pl\bar{a}šem$, $pr\bar{a}st$, $pr\bar{a}dem$, $put\ s\bar{a} < *pod\bar{z}\ se$, $pu\gamma\bar{l}\bar{a}j$, $r\bar{a}pa < r\bar{e}p\bar{a}$, $rd\bar{a}č$, $rk\bar{a} < *r\bar{o}k\bar{e}$, $sm\bar{a} < sam\bar{e}$, $sr\bar{a}ču$, $ta\ v\bar{a}nč$, $se\ i\ us\bar{a}du$, $u\bar{o}d\bar{a} < *v\bar{o}d\bar{e}$, $uz\bar{a}t$, $z\bar{a}b\bar{e}rna < *z\bar{e}brna$, $z\bar{a}č\bar{a}t$, $z\bar{v}\bar{a}zeno$ itd.

Kot sem že rekel, je $\bar{a} < \bar{e}$ sovpadel s prvotnim $\bar{a} < \bar{a}$, \bar{v} , \bar{v} , ki je vse-skozi ohranjen. Pridružil se jima je še $\bar{a} < o$ pred tavtosilabičnim u : $adn\bar{a}jst$, $br\bar{a}da$, $z\ br\bar{a}d$, $d\bar{a}n$, $d\bar{a}ve$, $dl\bar{a}ka$, $\gamma\bar{l}\bar{a}va$, $\gamma\bar{l}\bar{a}tk$, $\gamma\bar{r}\bar{a}b\bar{e}m$, $j\bar{a}ic$, $j\bar{a}pka$, $j\bar{a}rm$, $k\bar{a}ča$, $k\bar{a}š\bar{l}'$, $kr\bar{a}va$, $kum\bar{a}r$, $la\gamma\bar{a}t$, $l\bar{a}št\bar{v}arca$, $lub\bar{a}ña$, $m\bar{a}ču\gamma a$, $m\bar{a}l\bar{e}n$, $m\bar{a}slo$, $m\bar{a}žem$, $ml\bar{a}ka$, $mr\bar{a}u\bar{l}'a$, $p\bar{a}dla$, $p\bar{a}lk$, $p\bar{a}ñ$, $p\bar{a}s$, $p\bar{a}str\bar{a}lo$, $p\bar{e}šč\bar{a}nce$, $pr\bar{a}sca$, $pu\gamma\bar{a}na$, $puš\bar{a}st$, $r\bar{a}mo$, $r\bar{a}na$, $sl\bar{a}bo$, $sl\bar{a}ma$, $sr\bar{a}jca$, $stup\bar{a}lo$, $t\bar{a}šča$, $tr\bar{a}va$, $ur\bar{a}t < *v\bar{r}at\bar{e}$, $ut\bar{a}va$, $uz\bar{a}mem$, $w\bar{a}s$, $z\bar{a}ic$, $ž\bar{a}ba$, $ž\bar{a}ñ\gamma ca$; $b\bar{a}u\bar{a}na$, $umr\bar{a}u$, $s\bar{a}u\bar{z}a$, $č\bar{e}r\bar{a}u$, $u\bar{a}u$, $kal\bar{a}uret$ itd.

Del kojščanskih a -jev je prevzet z izposojenkami iz drugih jezikov: $f\bar{a}ra$, $f\bar{a}ruš$, $jer\bar{d}\bar{a}na$, $k\bar{a}mb\bar{e}ri$, $k\bar{a}mbra$, $kuñ\bar{a}t$, $kuñ\bar{a}nt$, $l\bar{a}ib\bar{a}n$, $l\bar{a}štra$, $muš\bar{t}\bar{a}c$, $p\bar{a}r$, $r\bar{a}i\gamma$, $š\bar{t}\bar{a}la$, $te\bar{l}\bar{a}r$, $w\bar{a}xt$, $ž\bar{l}\bar{a}xta$, $ž\bar{l}\bar{a}if$ itd.

V tej zvezi opozarjam na zanimiv razvoj, ki sem ga ugotovil v bližnji Kozani. Tu namreč \bar{a} prehaja v \bar{o} , če ni bil pred njim ali za njim nosni soglasnik: $kr\bar{o}va$, $ž\bar{o}ba$, $p\bar{o}s$, $b\bar{o}ba$, $ž\bar{o}va$, $r\bar{o}ca$, $p\bar{o}sem$, $p\bar{o}su$, $k\bar{o}ča$, $dl\bar{o}ka$, $j\bar{o}pka$, $\gamma\bar{o}b\bar{a}r$, $\gamma\bar{o}va$, $br\bar{o}da$, $ot\bar{o}va$, $f\bar{o}ra$, $\gamma\bar{l}\bar{o}va$; $s\bar{a}m$, $-a$, $koz\bar{a}na$, $m\bar{a}čka$, $pod\bar{y}\bar{a}na$, $r\bar{a}mo$, $sl\bar{a}ma$ itd.

3. Za psl. \bar{o} se govori \bar{o} . Z istim glasom je zastopan še sekundarno poudarjeni o , dalje prvotno kratko poudarjeni, kasneje podaljšani $-o$ v zaprtih končnih zlogih ter o v mnogih izposojenkah.

Tudi ozemlje z refleksom $\bar{o} < \bar{o}$ je veliko. Govori se po delu Brd (Podsobotin, Snežatno, Hum, Kojško, Gonjače, Bale, Vrhovlje, Šmartno, Slávce, Kožbana, Vrhovlje, Senik, Golo brdo, Britof itd.), po Benečiji, ob Soči od Plavi do meja toliminščine, po Banjšicah, v Levpi, Kalu itd. Ta refleksi povsod meji na glas $\bar{u}o/\bar{u}\bar{a} < \bar{o}$: $\gamma\bar{o}ba$, $z\ \gamma\bar{o}b$, $\gamma\bar{o}pc$, $\gamma\bar{o}š$, $k\bar{o}de$, $m\bar{o}ka$, $z\ m\bar{o}k$, $m\bar{o}š$, $n\bar{o}tar$, $n\bar{o}tarka$, $u\ kr\bar{o}v$, $w\bar{o}sk$, $z\bar{o}p$ itd.; $\gamma\bar{o}ra$, $\gamma\bar{o}du$, $k\bar{o}ña$, $k\bar{o}sa$, $k\bar{o}za$, $l\bar{o}nc$, $n\bar{o}su$, $\bar{o}kno$, $\bar{o}ri\gamma$, $p\bar{o}p\bar{a}r$; $k\bar{o}ñ$, $p\bar{o}t$, $p\bar{o}st$; $bet\bar{o}n$, $b\bar{o}šk$, $c\bar{o}kla$, $č\bar{o}k$, $č\bar{o}kuka$, $kap\bar{o}t$, $karb\bar{o}n$, $kaš\bar{t}r\bar{o}n$, $k\bar{o}ra$, $mar\bar{o}pl\bar{e}$, $mad\bar{o}n$, $n\bar{o}no$, $\bar{o}rl$, $pal\bar{o}ba$, $pan\bar{o}la$, $pik\bar{o}n$, $pe\bar{t}r\bar{o}n$, $š\bar{o}ba$, $t\bar{o}č$, $ž\bar{o}ja$, $ž\bar{o}r\gamma$, $n\bar{o}f\bar{e}$, $ber\bar{o}č$ itd.

4. Psl. \bar{e} , \bar{e} in e —so zastopani z enim samim glasom, namreč z \bar{e} . \bar{e} se je razvil poleg tega še iz kratkopoudarjenega e v zaprtem končnem zlogu ($\bar{e}t$), pa tudi v izposojenkah je zelo pogosten. Teritorij $\bar{e} < \bar{e}$, \bar{e} je v glav-

nem isti kot teritorij $\bar{o} > o$: *čemēla, dərōēsa, dnēwa, dnēv, χcēr, kərōēsa, lesēn, lēt, mēt, sərçē, šēst, ujēsa, zvečēr; debēla, mēle, pēku, pērje, rēku, sēdam, ta trēc, učēra, uremēna; čēlo, čēsnik, lēmeš, mēde, pēlŋ, rēbro, stēyno, žēna, žrēbe; cvēk, kmēt, sklēp; bərγēš, furēšt, kaštēla, kalcēta, kupēlca, mēžnar, tēr, žēyan, brēncʹ.*

5. Psl. ð in ò sta prešla v $\bar{u}o$. Teritorialno se ta refleks v glavnem krije z refleksom $\bar{e} > ie$. $\bar{u}o < ð$, ò se je obogatil še z $\bar{u}o$, ki ga nahajamo v izposojenkah iz drugih jezikov: *dər̄w̄o, γ̄n̄uoi, k̄k̄k̄uōš, k̄uost, mes̄uō, neb̄uō, n̄uōč, n̄uos, n̄uōš, p̄ars̄uō, p̄uōle, p̄uot, r̄uōχc̄, sen̄uō, ser̄uota, sn̄uōč, s̄uora; d̄uō, d̄uōbar, k̄uōža, š̄k̄uorja; fr̄uōšk, karat̄uor, r̄uomar, š̄uola, š̄uolŋ, š̄uōšter, k̄uončul.*

6. Kojščanski \bar{i} zastopa psl. \bar{i} in \bar{y} ter i v številnih izposojenkah: *χ̄r̄ip, ū̄wa, piš̄eu, r̄iba, šit < sušiti, z̄it, ž̄ila, ž̄lica; balanč̄in, b̄ir̄am, fir̄tuχ, kuž̄in, kuž̄ina, kaṭ̄ulin, š̄pinik, š̄unfit, taγ̄iča, uštar̄iia, v̄ipera, ž̄n̄ider(ca), nov̄iča.*

7. Kojščanski \bar{u} zastopa psl. \bar{u} , dolgi \bar{l} ter \bar{u} v izposojenkah: *χ̄ūda, kleb̄ūk, kl̄ūč, m̄ūχα, pl̄ūč, ū̄χο, ū̄s̄ne, ū̄st; d̄ūχ, m̄ūst, m̄ūzem, p̄ūχno, t̄ūšča, m̄ūk; č̄ūla, f̄ūl, mar̄ūskl̄, n̄ūna, p̄ūn, p̄ūpa, št̄ūya, š̄tr̄uca, š̄ūbla, š̄urat̄ak, tr̄ūya, bar̄ūfa itd.*

Tu moram omeniti še \bar{u} v besedah *um̄ūt, um̄ūiem, ub̄ūt, ub̄ūjem*, kjer je \bar{u} glasoslovno razvit, kot je menil že Ramovš.

8. Skupina $\bar{u}o$ - prehaja v kojščanski govorici v $\bar{u}o/\bar{u}d̄$. Pri tem je vseeno, ali gre za etimološki ali protetični \bar{u} . Tudi ni važno, če je ta uo-cirkumfektiran, novoakutiran ali sekundarno poudarjen. Refleks je v vseh primerih isti: *ū̄d̄le < ol̄e, ū̄d̄l̄je, ū̄d̄čmen, ū̄d̄s < voz, ū̄d̄sk < voz̄k̄, ū̄da, ū̄dsūnik, ū̄d̄la < vola, ū̄d̄l < voli* itd.

Paralelno z $\bar{u}o$ - se je razvijala tudi skupina $\bar{j}e$: *j̄atka, j̄əm, j̄ədu, j̄ədla, j̄əčmen.*

9. Sekundarnopoudarjeni \bar{a} reflektira kot cfl. \bar{a} : *st̄āza, m̄āyla, p̄āsa, d̄ānas, p̄āχnt*. Isti glas se je razvil še pred sonatnim r ter iz kratkopoudarjenega \bar{e} v končnem zaprtem zlogu: *m̄ārl̄ič, sm̄ārt, d̄ārv, v̄ārt, š̄āršen, č̄m̄ārl, s̄ārna, v̄ārba; z̄āt < zēt*. Tip $\bar{p}as$ reflektira prav tako kot $\bar{p}ās$: *t̄āšc̄, d̄āš* itd.

Dialektični razvoj je torej v kojščanskem govoru izoblikoval tale sistem dolgih vokalov: \bar{a} , \bar{i} , \bar{u} , \bar{ie} , $\bar{u}o$, \bar{e} , \bar{o} , \bar{a} . S tem ali onim vokalom so bile sprejete tudi vse izposojenke iz drugih jezikov, zlasti furlanščine in nemščine.

B. Kratki vokalizem

Razvoj kratkih vokalov je v kojščanskem govoru preveč pisan, da bi ga lahko zajel v tako splošno veljavne formule, kot sem to storil pri dolgih, vokalih, kajti kratki vokali so labilni, nestalni in odvisni od lege v besedi in besedni skupini. Navzlic temu pa nekaj takih zakonitosti lahko ugotovim.

1. Med kratkimi vokali so najbolj enotno zastopani kratkopoudarjeni vokali v zaprtih zlogih, ki so po podaljšanju pogosto prešli v sistem dolgega vokalizma: $\hat{a}t > \hat{a}t$, $\hat{e}t > \hat{e}t$, $\hat{o}t > \hat{o}t$, $\hat{i}t > \hat{a}t$, $\hat{u}t > \hat{a}t$, $\hat{e}t > \hat{a}t$: $\hat{l}\hat{a}xt$, $\hat{d}\hat{l}\hat{a}n$, $\hat{m}\hat{a}d\hat{z}er\hat{a}t$, $\hat{\gamma}r\hat{a}st$, $\hat{\gamma}r\hat{a}x$, $\hat{t}\hat{a}m$, $\hat{b}r\hat{a}t$; $co\hat{e}k$, $kum\hat{e}t$, $ado\hat{e}nt$; $pr\hat{o}c$, $p\hat{o}t$, $\hat{c}\hat{o}k$, $sn\hat{o}p$, $p\hat{o}st$, $k\hat{o}n$, $m\hat{d}st$, $b\hat{o}šk$, $ves\hat{o}k$, $šer\hat{o}k$, $utr\hat{o}k$; $m\hat{a}š$, $t\hat{a}č$, $kr\hat{e}x$; $r\hat{e}p$, $z\hat{a}t$ itd.

2. Predtonični *o* se navadno zoži v *u*, vendar tudi $o > a$ ni redek: *kumpâr*, *pudyâna*, *kupîto*, *kustâna*, *urîexu*, *kureñe*, *pušâst*, *pulietje*, *put sâ* < **pod se*, *uxcetâr*, *γuspudâr*, *utrûok*, *ubêdn*, *furêšt*, *mulît*, *kuzâ*, *kaštrôn*, *kašilo*, *pandielk*, *kqlâuret*, *tapurîšce*, *krampîr*, *kačulin*. Tu moram omeniti to, da v sosednjem Cerovem akajo: *xqđila*, *prqšila*, *nqšila* itd.

3. Predtonični *a* in *i* prehajata v redukcijski vokal e-jevske baze: *blezina*, *lesâ*, *lešî*, *u lesîex*; *lesîca*, *peščânce*, *kamežqla* itd.

4. Predtonični *e* navadno ostane, medtem ko sem za *e* slišal glasova a/a : *čebûla*, *pu nesrêč*, *vesqela*, *z mäsñic* itd.

5. Predtonični *u* včasih onemi, včasih pa je ostal: *šîm* < *sušîm*; *kupîm*, *kupûmat*.

6. Od posttoničnih glasov so se najtrdneje obdržali *-a*, *-e*, in *-o* v izglasju, medtem ko se je *a* v zaprtem ali internem zlogu reduciriral v *a* ali *e*: *brâda*, *nêse*, *rêbro*, *šilo*; *dîelq̄t*, *dîelq̄m*, *šivem*, *šivêš*, *šivemo*, *šiveta*, *z dârveq̄m*.

7. Posttonični *e* v zaprtem zlogu je prešel v *i*: *člôvik*, *ôriq̄*.

8. Posttonični *-i*, *-u*, *-e*, *-o* so onemeli. Izjema je 3. sg. gl. tipa *vîdi* > *vîde*.

9. Po onemitvi končnega *-o* sta se glagolski končnici za 3. pl. **-ajq̄*, **-ejq̄* asimilirali v *-ij*: *dîelij*, *nêšij* itd.

10. Posttonične skupine *-al*, *-el*, *-il* in *-al* so prešle v *-u*: *ukâzu*, *vîedu*, *nôsu*, *xôdu*, *nêsu*.

11. Posttonični *-aj* > *-i*: *čâki*, *nâki* < *nêkaj*. Enako asimilacija sta doživeli tudi skupini *âi*, *êi* pod akcentom: *naprî*, *kî* < *kaj*, *jî*, *jîta* < *jei* in tako dalje.

C. Konzonantizem

V konzonantizmu pravzaprav nisem zasledil pojavov, ki bi za slovenske zahodne govore že doslej ne bili znani. Tod se še govorita palatalna *l* in *n*, od katerih prvi že v Kozani prehaja v *i*. ZaporNIK *g* je seveda prešel v *γ*, v izglasju pa v *-χ*. Konzonantne skupine *šč*, *čr*- in *žr*- so ohranjene, samo da je *čr* > *čer*. Enak razvoj sta doživeli tudi skupini *čl*- in *pš*-.

Izglasni zveneči konzonanti so postali nezveneči, medtem ko so konzonanti, ki so prišli v izglasje po moderni vokalni redukciji, še zveneči.

Tudi *v*, ki je zaradi moderne vokalne redukcije prišel na konec besede, je ohranil svojo labiodentalno naravo. Za vse te pojave navajam po nekaj primerov: *plūč*, *klūč*, *čūla*, *γlūχ*, *lūkna*, *pūn*, *γunīšče*, *kōn*, *γlādem*, *tayīča*, *layát*, *γlebōk*, *γōr*; *brīeχ*, *rūoχ*, *u lōχ*, *pīšcu*, *kōšč*, *pəγīšče*; *čerīešna*, *čerēs*, *žrīepc*, *žrēbe*; *čelien*, *pəšenīca*; *žōlt*, *zōp*, *krīš*, *puγrēp*, *pōt*, *mēt*, *lēmeš*, *γōš*; *uəd* < **vodq*, *rdáč šōb*, *na brád*, *z brád*, *an prēž sulī*, *z nōγ*, *tərt kúož*; *dərv*, *ubərv*, *pliev*, *kráv*, *čeróp*.

Č. Oblikoslovje

Najzanimivejši pojav kojščanskega oblikoslovja bom podrobno obravnaval na koncu. Tu naj omenim nekatere druge oblikoslovne posebnosti:

1. Dual ni ohranjen niti pri nominih niti pri glagolu. Edina izjema je nom. acc. du. moških *o-debel*.

2. Končnica *-ix* v lok. pl. se je posplošila tudi v ženska *a-debla*: *u lōnciχ*, *pər kōnīχ*, *na nōγiχ*, *pər zličiχ*, *pər čemēliχ*, *krāvīχ*, *rāciχ*, *uđciχ*, *pu γōriχ*, *pu brājdiχ*, *na čerīevīχ*, *na kulīeniχ*, *nētliχ*, *na urātīχ*.

3. V instr. pl. moških in ženskih *a-debel* je pogosta končnica *-ám* < *-ami*: *zbám*, *z bratrám*, *z uəlám*, *kuíám*; *z ərkám*, *noγám*, *kosám*, *s kravám* itd.

4. Za ak. pl. se tod govori gen. pl. v takih in podobnih primerih: *je vīdu brātu*, *ma štīriχ brātu*, *sinēu*; *sm srāčala štīriχ brātu* itd.

5. Kojščanski govor ima dolgo infinitivno obliko: *pít*, *jəst*, *nēst*, *tərpīet*, *nosít*.

6. Oblike duala so bile pri glagolu izpodrinjene od pluralnih. Pač pa se je ohranila dualna končnica *-ta*, le da je prevzela pomen plurala, medtem ko se je raba končnice *-te* omejila samo na vikanje.

7. Glagoli III. in IV. tipa *boléti*, *govoríti* imajo v 3. pl. končnico $-â < -\bar{e}$.

8. Iterativa se končujejo na $-\hat{u}wat$, $-\hat{u}wam$ ali $-\hat{a}wat$, $-\hat{a}wam$: *kupûwat*, *kraľûwat*, *plačûwat*, *plačûwam*, *plačâwam* itd.

9. Pri nekaterih glagolih je bila prezentna osnova prevzeta tudi v infinitiv in v oblike iz infinitivne osnove: $\gamma\hat{n}ij\hat{e}t$ za $*\gamma\hat{n}it$; *obûit*, *sezûit*; *obûila*, *sezûila*; ptc. pass. *obûit*, *sezûit*. Sedanjik glagola *šit* < *sušiti* se tu glasi *šijem*, *-eš*, *-e* itd. Do te oblike, ki je analogična, je prišlo zato, ker je *šit* < *sušiti* = *pít* < *piti*. Gre torej za prehod v I. glagolsko vrsto.

10. Najznačilnejši pojav v kojščanskem govoru je delna izguba končnic pri samostalnikih in pridevnikih moškega, ženskega in srednjega spola. Največ končnic so izgubila ženska a-debla, pri katerih je v sg. ohranjen samo še nominativni *-a*, medtem ko so ostali skloni brez končnic. V pluralu sta se izgubili končnici nom. in ak., ostale pa so v tej ali oni obliki ohranjene.

Pri moških in srednjih o-debljih je stanje malo boljše, kajti tu sta se obdržali v sg. gen. oziroma akuzativna in instrumentalna končnica, v pluralu pa genet., dat., lokalna in instrumentalna.

Osnovna današnja oblika ženske a-sklanje je potemtakem tale: *brâda*, *brâd*, *brâd*, *brâd*, *na brâd*, *z brâd*; du. *brâd*; pl. *brâd*, *brâd*, *brâdem*, *brâdix*, *brâdám*.

Pri prvotnih oksit. tipa žena se v nom. acc. pl. eventualno drži še starejša oblika tipa: *rkâ* < $*roke$, *uacâ* < *ovace*, *kuzâ* < $*koze$.

Moška o-debla se tu sklanjajo takole: *pâs*, *pâsa*, *pâs*, *pâsa*, *pâr pâs*, *s pâsam*; du. *pâsa*; pl. *pâs*, *pâsu*, *pâsem* (*brâtam*), *pâs*, *pâsix*, *s pâsam* (*kuâám*, *brâtrâm*, *uâlám*).

Srednja o-debla se sklanjajo v bistvu enako: *šilo*, *šila*, *šil*, *šilo*, *na šil*, *s šilám*; du. *šil*; pl. *šil*, *šil* itd.

Taka je torej samostalniška sklanjatev v kojščanskem govoru.

Kot se nam na prvi pogled to stanje zdi čudno, pa je v resnici samo rezultat glasoslovnega razvoja v tem govoru in zato popolnoma razumljiva. Za kojščanski govor moramo namreč suponirati, da sta psl. $-e$ in $-o$ prešla podobno kot v kraščini najprej v $-a$ in $-u$, nato pa se popolnoma reducirala oziroma onemela. Starejšo razvojno stopnjo nahajamo n. pr. še v Števerjanu ali Podsobotinu, pa tudi v Cerovem ali Kozani v neposredni bližini Kojškega ($-\hat{a} < -\hat{e}$, $-\hat{u} < -\hat{o}$). Hkrati z onemitvijo $-a$ in $-u < -o$ sta onemela v Kojškem tudi etimološka $-i$ in $-u$ v izglasju. Zaradi teh dveh procesov je v kojščanskem govoru prišlo do takega stanja sklanjatve, kot sem ga zgoraj opisal.

Z redukcijo $-ə < -e$ in $-u < -o$ ter etim. $-i$ in $-u$ pa spremembe, ki jih je doživela kojščanska govornica, še niso opisane. Nenavadno zanimivo je namreč to, da onemitev končnic ni ostala brez sledov na preostalem delu besede, temveč je ta glasoslovni pojav zapustil svojo sled na vokalu neposredno pred izgubljenjo končnico. Tu je namreč nastala kvantitetno-intonacijska sprememba v tem smislu, da so vokali v sedanjih zadnjih zlogih daljši od navadnih kojščanskih dolžin, pa tudi intonacija se bistveno razlikuje od intonacij navadnih dolgih zlogov. O naravi te nove intonacije bi težko rekel kaj popolnoma nedvomnega, imam pa vtis, da je dvovršna rastoče-padajoča. Vokali s to intonacijo napravljajo vtis dveh vokalov oziroma nekakšnih diftongov (a^a).

Poudariti moram, da ta redukcija ni zajela samo fleksije, temveč tudi vse ostale primere, kjer so $-e$, $-o$, $-i$, $-u$ bili v izglasju, torej tudi infinitive in pluralne deležnike na $-l$, pridevnike, prislove itd.

Da bo današnje stanje bolj plastično, navajam nekaj dialektičnega gradiva:

A - d e b l a, g e n.: z *məs̄níc, nimam brád, brez ády ōrk, nŏγ, žlíc, kŏs, kráv, ubédn, uāc, kŏz, pərši z mēγl̄, s šúol;*

d a t. l o c.: na *brád mem tūor, na rám, na ōrk, na nŏγ, na štál, u šúol, pər kráv, pu nesrĕč, u nŏγ;*

a c c. s g.: *uāđ, putrič, u šúol, ma γŏl γláv, me dúγ brád sív, u sried, u trúγ, za na γláv, s̄əm n̄řdu driet, žlíc, sm̄ brūsu skir, prasíc, kíetn, kŏn̄ ma γrív, za pulént, an prĕž sulí, usák nediel, sm̄ dāu struiit kúož, nŏv stríex, na jáγ, ma zanūox̄t̄c;*

i n s t r. s g.: z *brád, γrā s kráv, z nŏγ, z ŏsl̄, z γŏrk uāđ, pud ni čeríeš̄, sm̄ šívu z driet, zvāženo z driet;*

n o m. a k. d u. p l.: *doie kráv, trī kráv; kŏz (kuzā), rác, ŏs. múx, sĕstar, smríek, bēx̄ (bēx̄ā), zābarn, sác, nív, uāc (uācā), rdác šŏb, tūo s̄ə brád, žil, ōbedvie nŏγ, ubərv, muštác, bəγĕš̄, cəwát, kŏs, rĕic, pliev, žlíc, γrint, pár, štrúc, ŏrl̄ itd.*

Moška in srednja o-debla: dat. lok. sg.: na *čĕl, mem γrint na čĕl, brát, pūot mu kāpa dŏl pu čĕl, u pŏst, u úx, na nĕb, u pĕt me bulí, mu γərĕi u pĕt, u triepx̄, bulān na s̄ərc, na míex, u lŏnc, na kŏr, na uāz, pər kŏn̄, pər sín itd.*

Nom. ak. pl. moških o-debel: *s̄əs̄=ženska prsa, t̄ā s̄ə p̄rst, nŏxt, ma γərd nŏxt, ta s̄ə pás, mem štír pás, lŏnc, král, trī kŏn̄, mem kŏn̄, uāl, záic, čərŏv, p̄x̄, uríex, dnĕv, utrŏc, stárs̄, ma utrŏk purŏčen, klebúk in tako dalje.*

Kot sem že povedal, so tudi nevtralna o-debla izgubila končnico v nom. acc. pl. Prvotna končnica je bila tu *-a*. V kraščini je v tem primeru končnica ženskih a-debel *-e* izpodrinila prvotno končnico *-a*. Zato moramo izhajati tudi za kojščanski govor, ki je sosed kraščine, iz oblike šile. Razvoj je bil torej enak, kot drugod, kjer je šlo za *-e* ($-a < e$): *játar, plúč, kulien, tâ sã pãstrál, šíl, ȳrát, nêtl < na tlã: tũo sã tãrd tlã* ($e > ð$), *ókŋ, dvie ókŋ, kúol, štír kupít, dvie kupít, tũo sã ȳniezd, snežát, zãlĩšç, te pĩmem za úx, ma rdãç lic, štír liet, úst, jáic.*

Izguba končnice *-i* pri glagolu: a) inf. *šlúst, layát, umúit, ubúit, žriet, uzát, pít, ȳríst, struiit, nêst, dielat, tãrpĩet, nusít, pu-prãvt, živiêt, pusúost, cíept, sieçt, mlĩet, prãst, túçt, putkurãt, šit, umriêt, zyunít, mlãtt.*

b) n. pl. del. na *-l*: *smo trãsl, sta miel, tkál, ujál, dielal, smo sã smejal, smo sã trãsl.*

c) izguba končnice *-u < -o* in *-i* pri 3. pl. prez., pri zamkih in drugod: *dieliĩ, nũosiĩ, tãrpĩĩ, vidiĩ, ȳráĩ; z mán, s tãb; z nám, z wám, an drúz, ta trëç, mlãjš, vãnç, dvãĩst.*

Tudi končnica *-i* je torej onemela povsod in pustila za seboj sled na sedaj zadnjem vokalu. Zato imamo tudi pri *-i*-deblih brezkončniške oblike: gen. *kúost, na kúost*. Enako se je zgodilo tudi z *-i* v končnici *-ami*, ki je prešla v *-ám*: *s xçerám, z bratrám, s kuĩám, s krawám, z ualám, z noyám, z ærkám, z zbám, z lesám* itd.

Edini primer, kjer *-i* ni onemel, sem našel v nom. pl. *kumãri*. Zakaj je tu ostal, je jasno. Zato, ker je ta *-i* produkt asimilacije *ji > i* in je bil v času onemitve gotovo kvantitetno daljši kot navadni *i*.

V ilustracijo kojščanske govornice dodajam še kratek tekst, ki sem ga zapisal po pripovedovanju Gabrijela Kumarja iz Kojškega.

*

Sã blẽ v âdni wãš dwã buyãta kmẽta. Adŋ je mẽu sĩna, âdŋ je mẽu xçẽr. An tĩst, ka je mẽu xçẽr, je meŋ tudi adneȳa pastĩrja pãr xĩš, kã je slũžu. Biŋ je pa riẽveš an je pãsu žũaŋ. An tĩsteȳa je miela xçĩ bõl rãda ku tĩsteȳa buyãteȳa. Zdaĩ õçe ud nõ je tũo zviedu aŋ ȳa je çãku. Kãdar je pãršu s planĩn, ji je zmĩeri pãrnẽsu rõž, an takũo tudi tĩst veçẽr. An õna mu je ŋse puviedla, kakuo ȳa õçe ȳardũo ȳlãda. An še tĩst veçẽr ȳa je z nam rẽnkĩnom udãru. A ȳa je tẽŋ šẽ, pa õn je biŋ takũo muçãn, da mu i uzãu tĩst rãŋkl ŋon z rõk an mu je rẽku: »Takũo pa na

bo šlò.« An ôce mu je rêku, da priet bo zaklêta kralîca rîešena kukər ti mûoi zət. An òn mu je rêku: »Takûo pa velâ, ôce,« an je šù. Od tistya dnêwa napri je pûpa bla zmieram žalostna an ujûokana. An pastîr se ni veç pukâzu ut tisteya dnêwa u çîš. Je pəršu pa câjt, de je blûo trieba nazâi ɣnát žwâu u planín pâst. An kâdar je biu trûdu an de je mēu câjt, se je lōžu spât. An kâdar je spâu, s je sēnu takûole: de sâ pəršl vîl ukûol nêɣa an de sâ plâsal an pōtle, de sâ je ustâula nêɣ kralîca an de i rêkla sōjem vilam: »Têɣa pûoba bomo mi wârwal.« An je rêkla: »Kakûo liep pûop je. Kakûo liep uçi pa more mîet. Puçâkmo, de sâ zbedî, de bomo vîdl tudi uçi. An tudi pulâjta, tudi lûb more mîet. ɣo-tûowo je nabràu rōž za òp. Splêdmo mu krâncəl!« An takûo sa tudi nardîl. Pōtle s je on zbediu. An vîl, kâs so vîdl sōi uçi, so utêkl. An òn je to prâu vîdu, kâs so utêkl. An je ustâu ɣôr pukōnc, an ni vîedu, al s je sânu al je blûo rîes. An je ɣlâdu ukûole sêbe an je zaylâdu krâncəl, kâ je biu splêden z zlatəm lesâm, an pōtle je rêku: »Tûo je mōɣlo bît prâu rîes.« Biu je pa ònde u tistm krâj an puščâunik. An ç tistəm je šù, de se j pusvîetwu, kâkûo bi rîesu tist kralîc, an je usē puvîedu, za kî sâ ɣrâ. On pa mu je usē puvîedu, kâkûo more nardît: de more jêt ɣliɣ nâ svet Jêven zveçer u adnâjsti ûr çie put tist skâl an ni uzâme za sâb trî-lietɣ lieskav šîb an sōi pastîrsk pâlc an dwa kōsa mašâ s strûpəm mîešan an ni çaka tãm, de udbije adnâjst ûr. An takûo je tudi nârdu. An kâdar je blûo adnâjst ûr, je udâru pu skâl s tist pâlc an s je udōpërla na jâma an s sâ znâjdl dwâ velîkəɣa çernəɣa pësa. Jênu je çitro uërɣu tiste mesûo zastrûpleno u ust an sâ pužerl çitro dōl an sâ zawalîl mōrteu nêtl. An pōtle òn je šù nōtərka u tist jâm. An je pəršu na vêlik plâc, je biu an drieu an na bânça pud drievəm. An pōtle ɣa zâcne çitro klîcat an çadōba, kâ je wârwala tist kralîc, ni prîde çie ç nêmu. An pōtle je pəršu an ɣa je teu kâs pužriet. On je pa nârdu, ku mu je ukâzu puščâunik, je zâcâu lietat ukûole takûo dûɣo, dōkər ni biu trûdn tist çadōba. An tîskat s je ustâwu, mu je pudlōžu pâlc mies noɣi an çadōba s je zvërnu pu thîeɣ, an tîskat ɣa je ubù. Potle s je razsù çieu çrip dōl. On s je pa dëržu na sried vërta an mu ni stōrlo nêç. An pōtle je šu rešûwat tist kralîc, kâ je bla u kâç zakûnena. An pōtle je râtala nazâi liepa žâjnska ku priet. Potle so pəršl vîl demû, so vîdl ubûjtix pësu an tistya çadōb, kâ je wârwu kralîc. An s sâ zâçúdl, de dûo je mōɣu bît tûo. An sâ zaylâdl teɣa pastîrja. An kralîca je rêkla: »Lâita, je prâu tist, kâ smo rêkl, de ɣa bomo mi wârwal. Srêcna sê, k maš takûo liepəɣa fânta.« An so jim stōrl za spât takûo dûɣo, dōkər ni biu câjt za jêt demû. An so jim nardîl obadviem takûo liep ublíek kukər krâf an kralîc. An

põ so je zbedíl an so jim rëkl, de je câjt, da γráj demû. Demâ je përsu pa tist bõγat fãnt z õcem an so skliepal žonitu. An õna je pa samo juokala, de je blo use žalostno. Oçe je tẽu pu sil, de more sa purçit. An natũo putërka âdũ na urát. An õçe ud nõ je ustãu γõr in je rëku: »Dũo xũode nas mõft u ti úr.« An ta uãn je tërku napri. Oçe je šu jëzno udõpõt urát an zayláda dvieç, ka su ble ku krãl an kralica ublççena an je rëku: »Vesokũost, vesokũost, na zamierta me, utpũsta me, nisõm viedu.« On je rëku: »Ki mã na puznãta? Jëst sm pãstir, an tlẽ je riešena kralica.« An ka je vidla sõja luba tũo, je utçkla u sõj kãmbõr an je še bõl jokãla. Pãstir je përsu ç nõ an je je talãžu. Ona mu je rëkla: Çe bi je mẽu še rãt, bi ne përsu tãk ç nõ, bi përsu s sõjõm nawãdnem γwãntõm. An õn põtle s je šũ xĩtro preobliççt u pãstirja an je rëku, de on še zmieram nõ lũbe, an de s purçã. Seviede, usi drúz so mõγl mĩrno γládat puçeries, an ta uõnyadwa sta šlã kar demû brez slavçsa.

R é s u m é

Dans son article «Contribution à la classification des parlers de Pohorje» l'auteur arrive à la conclusion que, en ce qui concerne la région de Pohorje, on ne saurait parler d'un dialecte unique; tandis que sur les pentes méridionales de ce massif on parle une variante du dialecte de la Styrie Centrale, ce qui a été constaté déjà par Ramovš dans sa description du dialecte de Pohorje et Kozjak, les habitants du versant nord parlent le dialecte carinthien.

Dans son article «Les traits caractéristiques du parler de Kojsko (Brda), l'auteur donne un bref aperçu du vocalisme de Kojsko et explique notamment le problème de la perte de certaines terminaisons dans la déclinaison des noms de ce parler.